

ZBORNİK SAŽETAKA

SREBRENICA 30 GODINA POSLIJE GENOCIDA:
SJEĆANJE, ODGOVORNOST I IZAZOVI NEGIRANJA

1-3. JULI 2025, SARAJEVO – SREBRENICA

SREBRENICA 1995 | 2025
GENOCID / ODGOVORNOST / PAMĆENJE / BUDUĆNOST

IZDAVAČ:

Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina
protiv čovječnosti i međunarodnog prava

ZA IZDAVAČA:

Dr. sci. Muamer Džananović

UREDNICI:

Prof. dr. Ermin Kuka

Dr. sci. Hikmet Karčić

Dr. sci. Merisa Karović-Babić

PRIJEVOD:

Dr. sci. Melina Sadiković

DTP I KORICE:

Mr. Sead Muhić, dipl. ing.

ŠTAMPA:

Štamparija Fojnica d.o.o.

**Međunarodna naučna konferencija
“SREBRENICA 30 GODINA POSLIJE
GENOCIDA: SJEĆANJE, ODGOVORNOST I
IZAZOVI NEGIRANJA“
1 - 3. juli 2025, Sarajevo i Srebrenica**

ZBORNIK SAŽETAKA

Sarajevo, 2025.

SADRŽAJ

O NAUČNOJ KONFERENCIJI	11
ODGOVORNOST ZA BUDUĆNOST: SREBRENICA 30 GODINA POSLIJE.....	17

SAŽECI

Akarcay Pinar: <i>POLITICID I DEMOCID U BOSNI I HERCEGOVINI</i>	19
--	----

Aloisi Rosa; Jayden Salter: <i>OTPOR MEMORIJALIZACIJI I SUDSKI UTVRĐENOJ ISTINI: MJERA NJIHOVE MOĆI</i>	20
--	----

Bakić Sarina: <i>OD ŠUTNJE DO SJEĆANJA: ULOGA KULTURE U OČUVANJU SJEĆANJA NA GENOCID U SREBRENICI / PAMĆENJU GENOCIDA U SREBRENICI</i>	22
---	----

Bećirević Edina: <i>PORICANJE GENOCIDA, UGROŽAVANJE MIRA: SRBIJA, RUSIJA, I NAPAD NA BOSNU I HERCEGOVINU</i>	24
---	----

Begić Mujo: <i>PRIKRIVANJE GENOCIDA I DRUGIH OBLIKA ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA-SLUČAJ IZMJEŠTANJA MASOVNIH GROBNICA U SREBRENICI I PRIJEDORU</i>	25
--	----

Džananović Muamer: <i>NEGIRANJE GENOCIDA U BOSNI I HERCEGOVINI: OD MASOVNIH GROBNICA DO UN REZOLUCIJE</i>	26
--	----

Efendić Nirha: <i>NARODNA POEZIJA SREBRENIČKOG KRAJA IZ PAMĆENJA HATIDŽE MEHMEDOVIĆ</i>	28
Fejzić-Čengić Fahira: <i>ŠTA JE DEGRADACIONA CEREMONIJA U PROJEKTU GENOCIDA?</i>	29
Halilovich Hariz: <i>IZRICANJE NEIZRECIVOG: TESTIMONIJSKA LITERATURA O GENOCIDU U SREBRENICI</i>	30
Hoare Marko: <i>MASAKR U SREBRENICI KAO KULMINACIJA GENOCIDA U BOSNI I HERCEGOVINI</i>	31
Karčić Hikmet: <i>REZOLUCIJE KAO INSTRUMENT SJEĆANJA: GENERALNA SKUPŠTINA UN I PITANJE GENOCIDA U SREBRENICI</i>	32
Karović-Babić Merisa: <i>TALAČKA KRIZA, SNAGE ZA BRZE INTERVENCIJE I GENOCID U SREBRENICI</i>	33
Kerenji, Emil: <i>HISTORIJSKI I PRAVNI OKVIRI ZA RAZUMIJEVANJE GENOCIDA: SREBRENICA OD DRUGOG SVJETSKOG RATA DO 1990-ih</i> ..	35
Kiernan Ben: <i>GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI U HISTORIJSKOM I IDEOLOŠKOM KONTEKSTU</i>	36
Mastalić-Košuta Zilha: <i>STRATEŠKI PLANOV I DIREKTIVE ZA ZAUZIMANJE SREBRENICE 1992-1995</i>	38
Medić Jasmin: <i>PRIZNANJA KRIVICE PRED MEĐUNARODNIM KRIVIČNIM SUDOM ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU: STUDIJA SLUČAJA „SREBRENICA ‘95“</i>	40

Memišević Ehlimana: <i>NEOSTVARENA PRAVDA. PROCESUIRANJE SILOVANJA KAO ORUŽJA GENOCIDA U BOSNI I HERCEGOVINI (1992-1995)</i>	41
Moses Dirk: <i>PROMIŠLJANJE DIHOTOMIJE RAT VS. GENOCID</i>	43
Mulagić Elvedin: <i>SUPROSTAVLJANJE NEGIRANJU GENOCIDA – RAZLIČITOST U STRATEGIJI RUANDE I BOSNE I HERCEGOVINE</i>	44
Naimark Norman: <i>SREBRENICA U KOMPARATIVNOJ HISTORIJI GENOCIDA</i>	45
Ndushabandi Eric: <i>ISCJELJIVANJE ZAJEDNICA I DRUŠTVENA KOHEZIJA: RAZUMIJEVANJE TRANSGENERACIJSKOG PRENOSA SJEĆANJA I SJEĆANJE U POSTGENOCIDNOJ RUANDI</i>	46
Nuhanović Hasan: <i>PUTOVANJE KROZ SJEĆANJA</i>	48
Omerčić Edin: <i>SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA I GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI</i>	49
Omerović Enis: <i>PRIVREMENE MJERE U PRAKSI MEĐUNARODNOG SUDA U HAGU U PREDMETIMA KRŠENJA KONVENCIJE O SPRJEČAVANJU I KAŽNJAVANJU ZLOČINA GENOCIDA</i>	50
Sadiković Lada: <i>ADEKVATNOST USTAVNOG UREĐENJA BOSNE I HERCEGOVINE TRIDESET GODINA POSLIJE IZVRŠENOG GENOCIDA</i>	53

Sadique Kim: <i>SREBRENICA, NIKADA VIŠE NIKOME NIGDJE: PRISTUP EDUKACIJI O GENOCIDU USMJEREN NA DJELOVANJE</i>	54
Shaw Martin: <i>PROMJENJIVA LICA NEGIRANJA: OD POČINJENJA GENOCIDA U BOSNI I HERCEGOVINI DO DANAS</i>	55
Simon David; Foster Sophie: <i>POVRATAK I OSJEĆAJ PRIPADNOSTI TRIDESETOGODIŠNJA BORBA U SREBRENICI</i>	56
Šabotić Izet: <i>GENOCID NAD BOŠNJACIMA SREBRENICE, KAO HISTORIJSKI NARATIV U NASTAVNIM PLANOVIMA I PROGRAMIMA OBRAZOVNIH USTANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI</i>	57
Theriault Henry: <i>ŠTA JE GENOCID? POTREBA PRIZNANJA POTPUNOG GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA OD 1992 – 1995</i>	60
Totten Samuel: <i>DA LI JE MEĐUNARODNA ZAJEDNICA NEŠTO NAUČILA IZ TRAGEDIJE U SREBRENICI?</i>	61
Turčalo Sead: <i>KONSTRUKCIJA NARATIVA I INSTITUCIONALIZACIJA NEGIRANJA GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA U I OKO SREBRENICE</i>	62
Ubaldo Rafiki: <i>FOTOGRAFIJA KAO SVJEDOČANSTVO, KAO SVJEDOK, PRIČA I SJEĆANJE</i>	64
Uraz Onur: <i>UTVRĐIVANJE ODGOVORNOSTI DRŽAVE ZA GENOCID U MEĐUNARODNOM PRAVU - POUKE IZ SREBRENICE I SAVREMENI IZAZOVI</i>	66

Valentino Benjamin: *LEKCIJE IZ SREBRENICE*68

Wentholt Nike: *OD APOLOGETSKOG PORICANJA DO
PORICANJA IZVINJENJA: NIZOZEMSKO (NE)PRIZNAVANJE
GENOCIDA POČINJENOG U SREBRENICI KAO ZAJEDNIČKE
BOSANSKOHERCEGOVAČKE-NIZOZEMSKE HISTORIJE*69

O NAUČNOJ KONFERENCIJI

Obilježavanje tridesete godišnjice genocida nad Bošnjacima u Srebrenici, te tridesete godišnjice potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Daytonskog mirovnog sporazuma) predstavlja dva temeljna momenta u recentnoj historiji Bosne i Hercegovine. Njihovo historijsko, političko i društveno značenje ne smije biti zanemareno niti marginalizirano, jer riječ je o događajima koji snažno oblikuju savremenu bosanskohercegovačku stvarnost, kao i širi regionalni kontekst.

Unatoč formalizaciji određenih narativa, brojna pitanja vezana za ove događaje ostaju otvorena i zahtijevaju dalji angažman akademske zajednice. Njihova međusobna povezanost, koja se često zanemaruje, zaslužuje temeljit naučni pristup i dublje interdisciplinarno promišljanje. U tom kontekstu, Univerzitet u Sarajevu, kao najstarija i najvažnija visokoobrazovna i naučna institucija u Bosni i Hercegovini, ima posebnu odgovornost da kroz akademske i naučne aktivnosti doprinese očuvanju historijske istine, njegovanju kulture sjećanja, te poticanju kritičkog promišljanja i javnog dijaloga.

Ova odgovornost Univerziteta ogleda se u njegovoj ulozi u iniciranju i podržavanju naučnoistraživačkih projekata, organiziranju javnih debata i akademskih skupova, te kreiranju prostora za razmjenu znanja i iskustava među stručnjacima, naučnicima i istraživačima iz Bosne i Hercegovine i inostranstva. Upravo s tim ciljem, Univerzitet u Sarajevu planira niz aktivnosti povodom obilježavanja ovih značajnih godišnjica: trideset godina od genocida u Srebrenici i trideset godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma – datuma koji ostaju ključni za razumijevanje savremene historije i političke dinamike Bosne i Hercegovine.

Koordinacioni odbor:

U okviru realizacije projekta Univerziteta u Sarajevu pod nazivom „Programski okvir za obilježavanje 30. godišnjice genocida u Srebrenici i 30. godišnjice potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma“, rektor Univerziteta u Sarajevu donio je Odluku o imenovanju Koordinacionog odbora za obilježavanje 30. godišnjice genocida u i oko Srebrenice jula 1995. i 30. godišnjice potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma kojeg čine:

- Prof. dr. Tarik Zaimović, predsjedavajući, rektor Univerziteta u Sarajevu,
- Prof. dr. Sead Turčalo, član, dekan Fakulteta političkih nauka,
- Dr. sci. Muamer Džananović, član, direktor Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava,
- Prof. dr. Zinka Grbo, članica, dekanica Pravnog fakulteta,
- Dr. sci. Sedad Bešlija, član, direktor Instituta za historiju,
- Prof. dr. Jasmin Ahić, član, dekan Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije,
- Prof. dr. Adnan Busuladžić, član, dekan Filozofskog fakulteta,
- Prof. mr. Faruk Lončarević, član, dekan Akademije scenskih umjetnosti,
- Prof. dr. Dubravka Pozderac-Lejlić, članica, dekanica Akademije likovnih umjetnosti,
- Prof. dr. Arma Tanović-Branković, članica, prorektorica za umjetnost, kulturu i sport,
- Prof. dr. Naris Pojskić, član, prorektor za naučno-istraživački rad,
- Prof. dr. Kemal Durić, član, prorektor za međunarodnu saradnju,
- Prof. dr. Benina Veleđar, članica, prorektorica za finansije,
- Dr. sci. Gaj Trifković, direktor, član, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu i
- Mr. Miroslav Živanović, član, šef kabineta rektora Univerziteta.

Koordinacioni odbor na svojoj sjednici održanoj 4. februara 2025. godine donio je odluku o imenovanju predsjednika i članova Organizacionog i Naučnog odbora međunarodne naučne konferencije: **“Srebrenica 30 godina poslije genocida: sjećanje, odgovornost i izazovi negiranja”**.

Članovi Organizacionog odbora:

- Prof. dr. Sead Turčalo, predsjedavajući, dekan Fakulteta političkih nauka,
- Prof. dr. Kemal Durić, član, prorektor za međunarodnu saradnju,
- Prof. dr. Benina Veledar, članica, prorektorica za finansije,
- Prof. dr. Naris Pojskić, član, prorektor za naučno-istraživački rad,
- Prof. dr. Zinka Grbo, članica, dekanica Pravnog fakulteta,
- Dr. sci. Muamer Džananović, član, direktor Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava,
- Prof. dr. Jasmin Ahić, član, dekan Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije,
- Dr. sci. Sedad Bešlija, član, direktor Instituta za historiju,
- Prof. dr. Fikret Čaušević, član, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine,
- Prof. dr. Asim Mujkić, član, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine,
- Prof. dr. Mile Stojić, član, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine,
- Dr. sci. Hasan Nuhanović, član, Memorijalni centar Srebrenica – Potočari,
- Dr. sci. Adaleta Durmić Pašić, direktorica Instituta za genetičko inženjerstvo i biotehnologiju

- Dr. sci. Sanjin Haverić, član, INGEB,
- Dr. sci. Melika Arifhodžić, članica,
- Prof. dr. Lejla Turčilo, članica, Fakultet političkih nauka.

Članovi Naučnog odbora:

- Dr. sci. Muamer Džananović, predsjedavajući, direktor Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava,
- Prof. dr. Naris Pojskić, član, prorektor za naučno-istraživački rad,
- Prof. dr. Zinka Grbo, članica, dekanica Pravnog fakulteta,
- Dr. sci. Emir Suljagić, direktor, Memorijalni centar Srebrenica – Potočari,
- Prof. dr. Sead Turčalo, dekan Fakulteta političkih nauka,
- Prof. dr. Miloš Trifković, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine,
- Prof. dr. Mile Babić, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine,
- Prof. dr. Edina Bećirević, članica, Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije,
- Akademik, prof. dr. Husnija Kamberović, član, Filozofski fakultet,
- Dr. sci. Hikmet Karčić, član, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava,
- Prof. dr. Ermin Kuka, član, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava,
- Dr. sci. Merisa Karović – Babić, članica, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava,
- Prof. dr. Lada Sadiković, članica, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije,
- Prof. dr. Ehlimana Memišević, članica, Pravni fakultet,

- Dr. sci. Jasmin Medić, član, Institut za historiju,
- Prof. dr. Hariz Halilovich, RMIT University Melbourne,
- Dr. sci. Edin Omerčić, član, Institut za historiju,
- Dr. sci. Sabina Subašić Galijatović, članica Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava,
- Prof. dr. Sanela Bašić, članica, Fakultet političkih nauka,
- Prof. dr. Sarina Bakić, članica, Fakultet političkih nauka,
- Dr. sci. Nirha Efendić, članica, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine.

Tehnički sekretar: Mr. sci. Ilvana Čengiće, Univerzitet u Sarajevu – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava

ODGOVORNOST ZA BUDUĆNOST: SREBRENICA 30 GODINA POSLIJE

Trideset godina nakon genocida u Srebrenici, Bosna i Hercegovina, ali i međunarodna zajednica, suočavaju se s ključnim izazovima u pogledu očuvanja sjećanja, osiguravanja pravde i izgradnje trajnog mira. Srebrenica nije samo simbol najtežeg zločina počinjenog na tlu Evrope nakon Drugog svjetskog rata, već i mjesto koje nas trajno podsjeća na posljedice institucionalnog i moralnog sloma međunarodne zajednice, kao i na odgovornost društava da spriječe ponavljanje takvih zločina.

U tom smislu, odgovornost za budućnost ne podrazumijeva samo njegovanje kulture pamćenja i dostojanstveno obilježavanje godišnjica, već i kontinuirano djelovanje u pravcu obrazovanja novih generacija, razvijanja mehanizama suočavanja s prošlošću i jačanja demokratskih kapaciteta društva. Akademska zajednica, a posebno Univerzitet u Sarajevu, ima dužnost da kroz naučno istraživanje, interdisciplinarni pristup i javno djelovanje doprinosi razumijevanju uzroka i posljedica genocida, te osnaživanju društvene otpornosti na govor mržnje, poricanje i revizionizam.

Srebrenica trideset godina poslije zahtijeva odgovorno i hrabro suočavanje s prošlošću, ali i viziju budućnosti utemeljene na sudski utvrđenim činjenicama, istini, pravdi i ljudskom dostojanstvu. Upravo kroz takav pristup moguće je graditi temelje održivog mira i stabilnosti – kako u Bosni i Hercegovini, tako i u cijelom regionu.

Prof. dr. PINAR AKARÇAY

Istanbul University, Republika Türkiye

POLITICID I DEMOCID U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

U ovoj studiji, rat u Bosni i Hercegovni i genocid u Srebrenici diskutiraće se kroz teorije genocida, preciznije, koncepte politicid i democid. Definicija genocida u kojoj su primarno na meti društvene, odnosno etničke, vjerske i nacionalne karakteristike grupa žrtava, povezuje se s definicijom politicida, u kojoj su grupe žrtava ciljane na temelju svog društvenog hijerarhijskog položaja i političke opozicije prema režimu ili dominantnim grupama. U tom kontekstu, politicid proizilazi iz povijesnih sukoba među određenim grupama ili kao političko širenje vlasti dominantnih grupa nad drugim grupama. Drugim riječima, u politicidu se grupe definiraju preventivno s obzirom na njihov hijerarhijski položaj ili moguću političku opoziciju režimu i dominantnim grupama. Democid se odnosi na slučajeve namjernog uništavanja grupa od strane država. Ta se namjera ponekad ostvaruje aktivnim pokušajima uništenja, a ponekad zatvaranjem očiju pred nasiljem među grupama. Politicid i democid, poput genocida, predstavljaju namjerno i sistematsko uništavanje s ciljem potiskivanja jedne grupe, uništavanje njenog nacionalnog obrasca te nametanje nacionalnog obrasca drugoj grupi. Glavno obilježje politicida i democida je koordiniran i ustrajan pokušaj države ili dominantnih društvenih grupa da djelimično ili u potpunosti, unište neku društvenu ili političku grupu. Genocid u Srebrenici, skoro prvi genocid počinjen u Evropi, nije samo primjer genocida, već ujedno i primjer politicida i democida. U ovom kontekstu treba da se istražuje kroz ove teorije i koncepte.

Ključne riječi: genocid, politicid, democid, genocid u Srebrenici

Prof. dr. ALOISI ROSA

JAYDEN SALTER

Trinity University, Sjedinjene Američke Države

OTPOR MEMORIJALIZACIJI I SUDSKI UTVRĐENOJ ISTINI: MJERA NJIHOVE MOĆI

Sažetak

Dana 23. maja 2024. godine Opća skupština Ujedinjenih naroda (UNGA/OSUN) usvojila je Rezoluciju 78/282 kojom se 11. juli proglašava „Međunarodnim danom promišljanja i obilježavanja genocida u Srebrenici 1995.“ (u daljnjem tekstu: Rezolucija). Rezoluciju su predložile Njemačka i Ruanda, a podržalo ju je više od 2000 organizacija, što predstavlja važan korak u utvrđivanju historijske istine. Međutim, tokom rasprave o Rezoluciji unutar UNGA/OSUN-a i neposredno nakon njezina donošenja, srbijanski predsjednik Aleksandar Vučić i predsjednik BH entiteta Republika Srpska Milorad Dodik izrazili su žestoko protivljenje donošenju Rezolucije, nazivajući ovaj pokušaj institucionalizacije obilježavanja genocida u Srebrenici političkim napadom na Srbiju, koji će, po njihovim riječima, samo pridonijeti ponovnom otvaranju rana i neprijateljstava.

Ovo je jedan od posljednjih događaja u kojem je pokušaj međunarodne zajednice da se počiniteljima međunarodnih zločina obraća kroz memorijalizaciju, s ciljem prihvatanja teške povijesti i pomirenja među etničkim zajednicama, pretvoren u oružje upotrebljeno u poprištu borbe ponovo rasplamsanih političkih i etničkih podjela.

Ovaj doprinos sugerira da otpor prema obilježavanju, uključujući i uništavanje, rekonstrukciju i reinterpretaciju mjesta sjećanja, kao i zapaljiva retorika usmjerena protiv institucionalizacije dana sjećanja, potvrđuju moć memorijala, posebno onih koji odražavaju pravnu istinu utvrđenu pred Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY).

Planiramo sistematski analizirati odabrana mjesta i događaje vezane za komemoraciju, uključujući usvajanje Rezucije, kako bismo kreirali narativ koji istražuje načine na koje se pravno utvrđena istina materijalizirala kroz komemorativne prakse, te kako su sinergijsko djelovanje prava i memorijalizacije bili suprotstavljeni političkoj retorici.

Ključne riječi: Memorijali, pravno utvrđena istina, politička retorika, poricanje

Prof. dr. BAKIĆ SARINA

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet političkih nauka

**OD ŠUTNJE DO SJEĆANJA: ULOGA KULTURE U OČUVANJU
SJEĆANJA NA GENOCID U SREBRENICI / *PAMĆENJU
GENOCIDA U SREBRENICI***

Sažetak

Genocid počinjen u Srebrenici i njenoj okolini ostaje jedan od ključnih i poražavajućih događaja u historiji Balkana. Ipak, i pored neupitnog historijskog značaja ovog događaja, borba za očuvanje sjećanja na genocid i dalje traje, i suočava se sa brojnim političkim, socijalnim i kulturnim izazovima. Posljedično, u Bosni i Hercegovini – zemlji sa dubokim etničkim podjelama – komemoracija žrtava genocida u Srebrenici nije tek čin sjećanja, već poprište politika kolektivnog identiteta i historijske istine. Uloga kulture u očuvanju sjećanja na genocid počinjen u Srebrenici je višestruka kako u procesu individualnog i kolektivnog oporavka, tako i u borbi protiv politika poricanja i iskrivljavanja istine o počinjenom genocidu.

I pored činjenice da su zločini počinjeni u Srebrenici međunarodno prepoznati kao genocid, borba za očuvanje sjećanja na genocid suočava se sa brojnim izazovima, uključujući i postojeću kulturu negiranja i političke manipulacije. Uloga kulture u procesu pamćenja i sjećanja u post-konfliktnoj Bosni i Hercegovini je u fokusu ovog teksta/članka. Kroz analizu postojećih kulturalnih praksi, s fokusom na likovnu umjetnost, književnost, muziku, spomenike i obrazovanje, ova studija propituje načine na koje različiti oblici kulturnog izražavanja oblikuju kolektivno sjećanje, odgovaraju na negiranje genocida i doprinose dugoročnom i izazovnom procesu pomirenja. Autorica kroz analizu angažmana

preživjelih i članova lokalnih zajednica u ovim kulturnim formama, naznačava načine na koje u svom angažmanu koriste kulturu kao alatku za individualni oporavak i formiranje kolektivnog identiteta. Nadalje, ističe se značaj kulture u suprotstavljanju nacionalističkim narativima koji imaju za cilj relativizaciju genocida u Srebrenici.

U podijeljenoj zajednici sa sukobljenim interpretacijama prošlosti, ovaj rad argumentira da kultura ne samo da čuva historiju, već također funkcionira i kao aktivna forma otpora i kao takva pomaže u naporima da žrtve nikada ne budu zaboravljene, i da njihove priče kontinuirano predstavljaju izazov politikama sjećanja i kulturi poricanja. U kontekstu genocida u Srebrenici, sjećanje nije pasivan akt, već proces koji traje i koji uključuje aktivno učešće u oblikovanju kolektivne svijesti, zagovarajući pri tom pravdu i osiguravajući da se horori iz prošlosti nikada ne ponove.

Ključne riječi: Genocid u srebrenici, uloga kulture, aktivno učešće, kulturne prakse, kultura suprotstavljena nacionalističkim narativima

Prof. dr. BEĆIREVIĆ EDINA

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije

PORICANJE GENOCIDA, UGROŽAVANJE MIRA: SRBIJA, RUSIJA, I NAPAD NA BOSNU I HERCEGOVINU

Sažetak

Ovaj rad analizira koordiniranu ulogu Srbije, Rusije i režima Milorada Dodika u entitetu Republika Srpska, u destabilizaciji Bosne i Hercegovine kroz negiranje genocida i secesionističke ambicije. Jedan od glavnih argumenata je da poricanje genocida nad Bošnjacima nije tek revizionistički narativ, već dio šire političke strategije koja ima za cilj ugrožavanje suvereniteta Bosne i Hercegovine i delegitimizaciju nacionalnog identiteta Bošnjaka. Povlačeći paralelu sa agresijom Rusije na Ukrajinu i negiranje ukrajinskog nacionaliteta, ovaj rad postavlja osovinu Srbija-Rusija-Dodik unutar globalnog obrasca autoritarnih država koje historijski negacionizam koriste kao geopolitičko oruđe. Kroz analizu diskursa, međunarodnih usklađivanja politika, i diplomatskog opstrukcionizma, ovaj rad pokazuje kako ova alijansa normalizira revizionizam, podstiče secesionističku retoriku, i prijeti dugoročnoj regionalnoj stabilnosti.

Prof. dr. BEGIĆ MUJO

Univerzitet u Bihaću

Islamski pedagoški fakultet

**PRIKRIVANJE GENOCIDA I DRUGIH OBLIKA ZLOČINA
PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA
- SLUČAJ IZMJESTANJA MASOVNIH GROBNICA U
SREBRENICI I PRIJEDORU**

Sažetak

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu rezultirala je genocidom i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava koje su počinile srpske vojne i policijske snage. U ovom radu bavićemo se masovnim grobnicama pronađenim na području Srebrenice i Prijedora, pokušajima prikrivanja zločina, izmeštanjem posmrtnih ostataka žrtava iz primarnih u druge grobnice. Kroz rad želimo ukazati na sistematsko, plansko i organizirano prikrivanje masovnih ubijanja i ulogu najviših vojnih, policijskih i političkih struktura Republike Srpske u vremenu agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Cilj nam je da uporedimo i ukažemo na sličnost u postupanju i da ove radnje i aktivnosti nisu rezultat pojedinačnih odluka nego da su one donesene na najvišem nivou. Osim toga ukazaćemo i na posljedice ovih radnji u smislu otežanog pronalaska, ekshumacije i identifikacije žrtava.

Ključne riječi: Srebrenica, Prijedor, masovne grobnice, prikrivanje zločina, izmještanje grobnica, pronalazak, ekshumacije i identifikacije.

Dr. sci. DŽANANOVIĆ MUAMER

Univerzitet u Sarajevu

Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava

NEGIRANJE GENOCIDA U BOSNI I HERCEGOVINI: OD MASOVNIH GROBNICA DO UN REZOLUCIJE

Sažetak

Negiranje ratnih zločina i genocida u Bosni i Hercegovini započelo je odmah nakon izvršenja zločina, kako kroz medijsku kampanju, tako i kroz sistematsko prikrivanje tragova, među kojima su najvažniji dokazi – masovne grobnice. One nisu samo materijalni dokazi zločina, već i simbol dugotrajne politike prikrivanja koja se provodila tokom i nakon rata u Bosni i Hercegovini, od strane samoproglašene vlasti Republike srpske (RS). Pronalazak primarnih, sekundarnih i tercijarnih masovnih grobnica širom Bosne i Hercegovine s posmrtnim ostacima žrtava potvrđuje postojanje institucionalno organiziranih pokušaja zataškavanja i umanjivanja razmjera zločina. I danas se više od hiljadu žrtava genocida u Srebrenici i okolini iz 1995. godine vodi kao nestalo, kao i hiljade žrtava na drugim stratištima u Bosni i Hercegovini.

Negiranje se nastavlja i danas – na lokalnom, državnom i međunarodnom nivou. Vodi se i koordinira s političkog vrha bosanskohercegovačkog entiteta RS i iz Republike Srbije. Jedan od najočitijih pokazatelja tog kontinuiteta jeste reakcija na najavu usvajanja, kao i samo usvajanje Rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, kojom je 11. juli proglašen Međunarodnim danom sjećanja na genocid u Srebrenici.

Uprkos presudama međunarodnih i domaćih sudova, naučnim dokazima i usvojenoj Rezoluciji, politički lideri Srbije i entiteta RS i

dalje ustrajavaju u negiranju genocida. Čak ni izmjene Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, kojima je negiranje genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina kažnjivo, nisu dale očekivane rezultate. Ove politike ne samo da vrijeđaju dostojanstvo žrtava i njihovih porodica, već predstavljaju ozbiljnu prijetnju miru i stabilnosti u Bosni i Hercegovini i regionu. Ignorisanje presuda, glorifikacija ratnih zločinaca i odbijanje suočavanja s prošlošću ukazuju na nastavak negiranja istine. Bez istinskog priznanja i preuzimanja odgovornosti, proces izgradnje trajnog mira u Bosni i Hercegovini i šire ostat će ozbiljno narušen i blokiran. Sve dok je tako – sve dok se negira istina, omalovažavaju žrtve i veličaju zločinci – negatori ostaju na tragu izvršitelja zločina.

Ključne riječi: genocid u Bosni i Hercegovini, Srebrenica, negiranje genocida, masovne grobnice, negiranje ratnih zločina, međunarodne presude, rezolucija UN, Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Republika Srpska, Republika Srbija, suočavanje s prošlošću

Dr. sci. EFENDIĆ NIRHA

Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine

NARODNA POEZIJA SREBRENIČKOG KRAJA IZ PAMĆENJA HATIDŽE MEHMEDOVIĆ

Sažetak

Tokom terenskih istraživanja koja su obavljali stručnjaci Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u proljeće 2009, a koja su se odnosila na bilježenja promijena u načinu života među prognanicima iz Srebrenice i drugih dijelova istočne Bosne, prikupljeno je na desetine usmenih pjesma i druge folklorne građe koja je zavedena u Folklorni arhiv Zemaljskog muzeja (FAZM). Tom prilikom fokus istraživanja dat je prigradskim naseljima iz okoline Sarajeva – Osjek i Blagovac, koja su uglavnom naseljavali prognanici iz Srebernice. Tri godine kasnije, samostalno su proširena istraživanja i na područje same Srebrenice, među povratnicima u ovaj grad. Najviše usmenih pjesma, ali i općenito folklorne i etnografske građe, zabilježeno je od majke Hatidže Mehmedović. U njenom repertoaru našla se i jedna neobična pjesma o bolovanju Đerzelez Alije – glasovitog epskog junaka južnoslavenske epike, čijom ćemo se analizom pozabaviti u ovome radu. U radu će biti korištene analitičke i interpretativne metode.

Ključne riječi: usmena pjesma, etnografska građa, povratnici, Srebrenica, Folklorni arhiv Zemaljskog muzeja

Prof. dr. FEJZIĆ-ČENGIĆ FAHIRA

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet političkih nauka

ŠTA JE DEGRADACIONA CEREMONIJA U PROJEKTU GENOCIDA?

Sažetak

U radu će propitati fenomen ‘degradacione ceremonije’ po kojoj se uspostavlja trokut djelovanja između zločinca-žrtve-svjedoka kako ovu pojavu pripreme i izvedbe genocida definira sociolog Harold Garfinkel, a koja je primijenjena u enklavi Srebrenice 1995. godine. Pri tome se identitet žrtve nužno mora iznimno snažno denuncirati pa je ovaj trokut lakše shvatljiv u procesu obrazovanja i informiranja o genocidu kao denuncijator-denuncirani-mediji. Žrtva mora biti toliko denuncirana da njena destrukcija omogućava konstrukciju drugog socijalnog objekta, da se denuncijator osjeća i ponaša pobjednički. I da se ovaj fenomen može trajno ponavljati i u miru... Ovu zakonitost veoma je važno ugraditi jednostavnim i kontinuiranim jezikom u redovnom obrazovanju, u medijskom obrazovanju i u svakodnevnim praksama u bosanskohercegovačkom kao postgenocidnom društvu.

Ključne riječi: degradaciona ceremonija, denuncijator, denuncirani, svjedok, mediji

Prof. dr. HALILOVICH HARIZ

RMIT University, Australija

IZRICANJE NEIZRECIVOG: TESTIMONIJSKA LITERATURA O GENOCIDU U SREBRENICI

Sažetak

Pored forenzičkih dokaza o počinjenima zločinima, priče preživjelih i njihova osobna svjedočanstva imali su ključnu ulogu u utvrđivanju činjenica o onome što se dogodilo u i oko Srebrenice u julu, 1995. godine. Mnoga od ovih svjedočanstava bila su sastavni dio pravnih postupaka pred Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), i služila su kao ključna evidencija protiv počinitelja zločina. Posljednih godina, Memorijalni centar Srebrenica sistematski je pristupio bilježenju i arhiviranju narativa preživjelih, od koji su neki uključeni u Arhiv vizualne historije Fondacije Šoa. Uz njihovu forenzičku važnost, nekoliko preživjelih su objavili memoare u kojima su detaljno opisali svoja iskustva svjedočenja i iskustva preživljavanja genocida. Ovaj rad istražuje selekciju ovih radova objavljenih u posljednje tri decenije, i analizira ih kroz prizmu autorove raznolike perspektive —uključujući dob, rod, i životne putanje prije i poslije 1995. godine. Time se istražuje kako postojeća testimonijalna literatura doprinosi historijskom zapisu, kolektivnom pamćenju, i kontinuiranoj borbi za istinu i pravdu.

Ključne riječi: svjedočanstva, literature, sjećanje, genocide, Srebrenica

Prof. dr. HOARE MARKO

Sarajevo School of Science and Technology

MASAKR U SREBRENICI KAO KULMINACIJA GENOCIDA U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Masakr u Srebrenici je jedino zvjerstvo iz skoro četvorogodišnjeg sukoba u Bosni i Hercegovini u periodu od 1991-1996. godine, koje su međunarodni sudovi – Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju i Međunarodni sud pravde – nedvosmisleno proglasili genocidom. Stoga se često tretira kao neka vrsta autonomnog zvjerstva; rezultata lokalnih faktora specifičnih za regiju Srebrenice. Međutim, to iskrivljuje stvarnost: masakr u Srebrenici predstavlja kulminaciju genocidnog procesa započetog početkom 1990-ih godina. On je, dijelom, bio odgovor ekstremističkih srpskih počinitelja na njihov neuspjeh da poraze oružane snage Bosne i Hercegovine u prvoj fazi rata, kao i na uspjeh ovih snaga da im se odupru. Masakr u Srebrenici, u formi u kojoj se desio – potpuno genocidno istrebljenje svih vojno sposobnih Bošnjaka, kao i nekih žena i manje djece - mora se razumjeti u kontekstu događaja koji su počeli početkom 1990-ih.

Ključne riječi: Srebrenica, genocid, tribunali, Bosna, Hercegovina

Dr. sci. KARČIĆ HIKMET

Univerzitet u Sarajevu

Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava

REZOLUCIJE KAO INSTRUMENT SJEĆANJA: GENERALNA SKUPŠTINA UN I PITANJE GENOCIDA U SREBRENICI

Sažetak

Ovaj rad analizira ulogu rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija kao simboličkih i političkih instrumenata u očuvanju kolektivnog sjećanja na genocid počinjen u Srebrenici u julu 1995. godine. Polazeći od pretpostavke da međunarodno priznanje zločina putem rezolucija predstavlja važan korak ka suočavanju s prošlošću i sprječavanju revizionizma, autor razmatra na koji način rezolucije doprinose institucionalizaciji istine i afirmaciji međunarodnog pravnog okvira o genocidu. Rad se fokusira na analizu političkog konteksta usvajanja rezolucija, njihovog sadržaja, simboličkog značaja, kao i reakcija država članica. Kroz interdisciplinarni pristup, koji kombinuje pravnu, političku i memorijalnu perspektivu, rad ispituje mogućnosti i ograničenja rezolucija UN-a u procesu izgradnje kulture sjećanja i međunarodne odgovornosti. Poseban akcenat stavlja se na važnost rezolucija za žrtve, preživjele i širu regionalnu stabilnost, ukazujući na potrebu za kontinuiranim angažmanom međunarodne zajednice u promovisanju istine i pravde.

Ključne riječi: Genocid u Srebrenici, Generalna skupština UN, rezolucija, kolektivno sjećanje,, memorijalizacija

Dr. sci. KAROVIĆ-BABIĆ MERISA

Univerzitet u Sarajevu

Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava

TALAČKA KRIZA, SNAGE ZA BRZE INTERVENCIJE I GENOCID U SREBRENICI

Sažetak

Nakon NATO-ovog simboličnog bombardovanja skladišta municije na Palama, 25/26. maja 1995, VRS, demonstrirajući svoju silu, zapravo pokazuje svu nemoć u kojoj se UNPROFOR u tom trenutku našao. Uzimanje oko 400 pripadnika UNPROFOR-a za taoce, koje su koristili kao žive štitove, bio je način da zaustave akcije NATO-a, ali i kazne pripadnike UNPROFOR-a za bombardovanje. Kriza sa taocima rješavana je u periodu od 2. do 18. juna 1995, ali nemoć UNPROFOR-a ohrabrila je pripadnike VRS-a/VJ da u narednom periodu intenziviraju napade na Srebrenicu i Žepu i ostvare planove iz Direktive br. 7, kao i djelimično iz "strateških ciljeva srpskog naroda" koja se odnosi na eliminisanje rijeke Drine kao granice između srpskih država. U međuvremenu, u Bosnu su trebale stići *Snage za brze intervencije* čija namjena bi bila da služe kao pomoć pripadnicima UNPROFOR-a, ukoliko dođe do zračnih udara NATO-a. No, premda je odluka o zvaničnom formiranju spomenutih Snaga usvojena na Pariskom sastanku od 3. juna 1995. godine, glavni dio ovih snaga došao je u Bosnu tek više od dva mjeseca poslije.

Istovremeno je, tokom juna 1995. godine uslijedilo nekoliko sastanaka između komandanata UNPF-a i komandanata VRS-a sa ciljem oslobađanja zatočenih pripadnika UNPROFOR-a. Ovi sastanci proizveli su brojne kontroverze, te je u javnosti previše publiciteta dato onome što su se dogovorili Janvier-Mladić. U radu ćemo se baviti predmetom

tajnih sastanaka sa Mladićem te kontekstualizirati pitanje razloga vojnog nedjelovanja.

Dok je, naočigled cjelokupne svjetske javnosti, trajao genocid u Srebrenici, Snage za brze intervencije su tek postepeno pristizale u Bosnu i Hercegovinu, a o razlozima njihova kašnjenja također biti više govora u radu, kao i inicijativama za povlačenje trupa UNPROFOR-a iz istočnih enklava.

Ključne riječi: Ujedinjene nacije, UNPROFOR, NATO, genocid, Srebrenica, taoci, Snage za brze reakcije

Dr. sci. KERENJI EMIL

United States Holocaust Memorial Museum,
Sjedinjene Američke Države

HISTORIJSKI I PRAVNI OKVIRI ZA RAZUMIJEVANJE GENOCIDA: SREBRENICA OD DRUGOG SVJETSKOG RATA DO 1990-IH

Sažetak

Ovaj rad propituje intersekcije akademskih područja studija Holokausta i genocida, s posebnim fokusom na koncept “genocid,” koji se, u sjeni Holokausta, razvijao kao historijska i pravna kategorija kodificirana u međunarodnom pravu. Polazeći od historije Srebrenice i njene okoline tokom Drugog svjetskog rata, i analizirajući poslijeratne jugoslovenske, komunističke artikulacije pojma “genocid,” rad ukazuje na nedostatke dominantnih pristupa masovnim zločinima počinjenim u Drugom svjetskom ratu, koji su oblikovani pod uticajem Holokausta, kao i na značaj očuvanja pravne definicije genocida.

Ključne riječi: Holokaust, genocide, Drugi svjetski rat, historiografija

Prof. dr. KIERNAN BEN

Yale University, Sjedinjene Američke Države

GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI U HISTORIJSKOM I IDEOLOŠKOM KONTEKSTU

Sažetak

Političke i etničke katastrofe u Bosni i Hercegovini, Kambodži i Ruandi, kao i zločini drugih genocidnih diktatura u Bangladešu, Indoneziji, Gvatemali i Iraku, u različitom obimu ilustriraju široko raširene ideološke i rasne oblike “čišćenja” na kraju dvadesetog stoljeća, koji su primjenjivani s ciljem da se bore protiv navodne političke ili biološke kontaminacije. Takvoj propagandi je bilo moguće koegzistirati s često kontraverznim tvrdnjama o genetičkoj različitosti. Počinitelji su bili zaokupljeni osjetljivošću svoje etničke grupe na prijetnje, čak i kada su je isticali kao nadmoćnu. Prema riječima historičara Normana Cigara “Ova dualistička samopercepcija, koja istovremeno uključuje osjećaj nadmoćnosti i popratnu ranjivost na granici paranoje, može predstavljati posebno eksplozivnu kombinaciju.” Upravo ta kombinacija je početkom 1990.-tih podstakla genocid u Bosni i Hercegovini u kojem je, prema procjenama, vjerovatno 200.000 lokalnih Muslimana (Bošnjaka) ubijeno od strane snaga bosanskih Srba. Slučaj Bosne i Hercegovine je također sadržavao sve četiri uobičajene ideološke značajke koje su kroz historiju obilježavale većinu počinitelja genocida (Vidi u Ben Kiernan, *Blood and Soil: A World History of Genocide and Extermination from Sparta to Darfur*, New Haven: Yale University Press, 2007, esp. pp. 21-33.) Preciznije, to su: rasne i/ili vjerske predrasude; teritorijalni ekspanzionizam; težnja za obnovom davno izgubljene nacionalne veličine; i idealizacija seoskog života i omalovažavanje gradova. Ovaj

rad istražuje svaku od ovih značajki pojedinačno u kontekstu genocida počinjenog početkom 1990.- tih godina u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: genocide, religijske predrasude, teritorijalni ekspanzionizam, nacionalna veličina, agrarizam.

Dr. sci. MASTALIĆ-KOŠUTA ZILHA

Univerzitet u Sarajevu

Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava

STRATEŠKI PLANOWI I DIREKTIVE ZA ZAUZIMANJE SREBRENICE 1992-1995.

Sažetak

Dva od šest srpskih strateških ciljeva potvrđenih 12. maja 1992. na samoproglašenoj Skupštini srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u Banjoj Luci bili su “uspostava koridora u dolini rijeke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država” i “državno razgraničenje od druge dvije nacionalne zajednice”. Oba ova cilja odnosila su se na područje koje teritorijalno formulišemo kao Podrinje odnosno srednje Podrinje koje obuhvata i područje Srebrenice.

U periodu 1992. Srebrenica se nalazila pod kontrolom snaga ARBiH, osim jednog kratkog perioda u aprilu 1992. Cijelo vrijeme vojne i policijske snage VRS-a i VJ planirale su i pokušavale zauzeti područje Srebrenice. U zapovjesti od juna 1992. godine komandanta GŠ VRS-a Ratka Mladića stajalo je “širenje koridora između Romanije i Semberije” i “oslobađanje komunikacija u srednjem toku Drine”. U svrhu te naredbe, domobilisane su nove vojne snage kako bi ostvarili taj cilj. I u daljim mjesecima pojačavane su snage uz vršenje pregrupisavanja iz ostalih korpusa. U novembru 1992. Glavni štab izdao je naredbu za dejstva VRS-a poznatiju kao Direktiva op.br. 4 u kojoj je stajalo da treba “na širem području Podrinja iznurivati neprijatelja nanoseći što veće gubitke i prisiliti muslimansko stanovništvo da napuste prostore Birača, Žepe i Goražda”. Snažna ofanziva snaga VRS-a uslijedila je sredinom decembra 1992. prema Srebrenici, a posebno jaka bila je ona

iz pravca Kravice, preko sela Glogova i Ježeštica. Snage ARBiH su u kontranapadu oslobodile Glogovu i presjekle put Bratunac-Kravica. Snage VRS-a su pojačale svoje snage na tom području a intenzivirali su i artiljerijsko-tenkovske napade na stanovništvo. Pored skoro svakodnevnog granatiranja, stanovništvo je bilo suočeno sa nedostatkom hrane i vladala je glad.

Ovi i naredni planovi te instrukcije političkog i vojnog vrha Republike Srpske koji su doveli do zauzimanja i pada Srebrenice jula 1995. biće tema ovog rada.

Ključne riječi: Srebrenica, 1992-1995, vojne operacije, direktive, strateški planovi, VRS, VJ, ARBiH, Republika Srpska, Podrinje, genocid

Dr. sci. MEDIĆ JASMIN

Univerzitet u Sarajevu

Institut za historiju

**PRIZNANJA KRIVICE PRED MEĐUNARODNIM KRIVIČNIM
SUDOM ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU: STUDIJA SLUČAJA
“SREBRENICA ‘95“**

Sažetak

Neposredno nakon početka rada Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), Dražen Erdemović, pripadnik 10. diverzantskog odreda Vojske Republike Srpske, priznao je krivicu za učešće u zločinima nad Bošnjacima u julu 1995. godine. Nekoliko godina nakon njega isto su učinili Momir Nikolić (pomoćnik komandanta za bezbjednost i obavještajne poslove Bratunačke brigade Vojske Republike Srpske) i Dragan Obrenović (načelnik štaba 1. Zvorničke pješadijske brigade Drinskog korpusa Vojske Republike Srpske). Sva trojica su, nakon priznanja krivice kroz nagodbu sa Tužilaštvom, osuđeni na zatvorske kazne.

Premda nije priznao krivicu u toku vođenja procesa, njima nadređeni Radislav Krstić, načelnik štaba Drinskog korpusa Vojske Republike, i prvi osuđenik za genocid pred MKSJ u više je navrata u periodu izdržavanja kazne iskazao kajanje zbog zločina koji su počinjeni u zoni odgovornosti njegovog korpusa i priznao svoje učešće u genocidu.

Analizirat ćemo priznanja krivice četvorice spomenutih i prezentirati rezultate istraživanja o sljedećim pitanjima: Da li su priznanja bila izraz iskrenog kajanja ili samo način da se izbjegne strožija kazna? Kako su priznanja utjecala na pitanje suočavanja sa prošlošću u entitetu RS i kakav je njihov značaj u borbi protiv revizionizma i poricanja genocida?

Ključne riječi: Tribunal, Srebrenica, Krstić, Obrenović, Nikolić, Erdemović, priznanje krivice

Prof. dr. MEMIŠEVIĆ EHLIMANA

Univerzitet u Sarajevu

Pravni fakultet

**NEOSTVARENA PRAVDA: PROCESUIRANJE
SILOVANJA KAO ORUŽJA GENOCIDA U
BOSNI I HERCEGOVINI (1992-1995)**

Sažetak

Rat u Bosni i Hercegovini (1992.–1995.) obilježen je sistematskim nasiljem u sklopu genocidnih kampanja „etničkog čišćenja“, koje su rezultirale s više od 100.000 ubijenih, i raseljavanjem više od dva milijuna ljudi, i teškim kršenjima ljudskih prava.

Iako su bošnjački muškarci i dječaci „sposobni za borbu“, često bili primarni ciljevi „etničkog čišćenja“ i genocida – što kanadski autor Adam Jones naziva „gendercide“ – žene nisu bile tek kolateralne žrtve. Kako su brojni izvještaji potvrdili, uključujući i Završni izvještaj Komisije stručnjaka, žene su bile sistematski ciljane, osobito kroz silovanje i seksualno nasilje. Procjenjuje se da je između 20.000 i 50.000 većinom Muslimanskih žena i djevojaka silovano i seksualno zlostavljano tokom rata u Bosni i Hercegovini. Mnoge od njih su bile zatočene u takozvanim “logorima za silovanje” (rape camps), gdje su sistematski podvrgavane seksualnom nasilju, prisilnoj trudnoći, i često prisilno zadržavane dok nije bilo moguće sigurno ili zakonito prekinuti trudnoću. Cijeli gradovi, posebice u regiji Podrinja – poput Višegrada i Foče – postali su epicentri masovnog silovanja i seksualnog nasilja.

Iako je Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) postavio važne pravne presedane, njegov odgovor na seksualno zlostavljanje tokom rata istovremeno je bio i historijska prekretnica i ozbiljan neuspjeh. Unatoč izvještajima o više od 20.000 silovanja, izrečene su tek 32 osuđujuće presude, što upućuje na ozbiljan

nedostatak pravne odgovornosti. Nadalje, teški zločini poput “logora za silovanje” u Višegradu i prisilne trudnoće, koji su dokumentirani u Završnom izvještaju Komisije stručnjaka, nisu bili uključeni u optužnice MKSJ-a. Slično tome, iako je presudom u predmetu *Krstić* priznato da je silovanje bilo sastavni dio kampanje terora nad civilima koji su potražili utočište u Potočarima, seksualno nasilje počinjeno u Srebrenici nije bilo procesuirano pred sudom. Ovo izostavljanje naglašava rizike prekomjernog fokusa na „temeljne zločine“ i dominantne narative, što je vidljivo u optužnicama i presudama MKSJ-a koje se odnose na Srebrenicu. Isključivanjem seksualnog nasilja iz centralnog narativa, Tribunal reproducira zabrinjavajući jaz u odgovornosti za ove zločine, potvrđujući širu sistemsku neuspješnost međunarodnog kaznenog prava da adekvatno adresira seksualno nasilje.

S obzirom na razmjere ovih zločina i kontinuiranu nekažnjivost i tri desetljeća kasnije, postoji hitna potreba za analizom neuspjeha u ostvarivanju pravde. Ovo istraživanje analiziraće procesuiranje ratnog silovanja pred sudovima u Bosni i Hercegovini, s posebnim naglaskom na prepreke u pristupu pravdi za žene žrtve. Također će se istražiti uloga žena u dokumentiranju seksualnog nasilja, procesuiranju počinitelja na nacionalnoj i međunarodnoj razini, kao i u suočavanju s poricanjem i nedovoljnom komemoracijom tih zločina.

Prof. dr. MOSES A. DIRK

The City College of New York, Sjedinjene Američke Države

PROMIŠLJANJE DIHOTOMIJE RAT VS. GENOCID

Sažetak

Rat (oružani sukob) i genocid konvencionalno se smatraju pojavama koje slijede različitu logiku: prvi ima za cilj poraziti protivnika, dok drugi teži njegovom uništenju. Ipak, stvarnost pokazuje da u oružanim sukobima redovno dolazi do uništavanja civilnog stanovništva i infrastrukture. Kada je vojno djelovanje potaknuto demografskim borbama nulte sume, kao što je to bio slučaj u regiji tokom Balkanskih ratova u posljednjih stotinu godina, posebno je teško razlučiti rat od genocida. Unatoč tome, međunarodni sudovi i dalje nastoje napraviti tu razliku, praveći – po mome mišljenju – upitne razdjelnice u ime konceptualne čistoće.

Ovaj rad ima za cilj analizirati ključne argumente ove rasprave i predložiti novi pristup.

Dr. sci. MULAGIĆ ELVEDIN

Oružane snage Bosne i Hercegovine

SUPROSTAVLJANJE NEGIRANJU GENOCIDA – RAZLIČITOST U STRATEGIJI RUANDE I BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak

Genocidi nad Tutsima u Ruandi i nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini počinjeni su istom vremenskom periodu na kraju prošlog stoljeća. Stoga se proces suočavanja društava s počinjenim genocidima u ove dvije zemlje događao, također, u istom vremenskom periodu. Međutim, uprkos tome postoje značajne razlike u provedenim postgenocidnim procesima u dvije države. Oba genocida su postale predmetom ozbiljnog negiranja na domaćem, regionalnom i međunarodnom nivou još u fazi izvršenja genocida kao i nakon toga. Mnogo je zajedničkih konceptualnih karakteristika u negiranju oba slučaja genocida. S druge strane, različitost provedenih društvenih procesa u suočavanju sa počinjenim genocidom doveli su i do značajnih razlike u oblicima i razmjerima negiranja genocida. U rada ćemo komparativnom metodom identificirati različitost u strategijskom pristupu Ruande i Bosne i Hercegovine u suprostavljanju negiranja genocida i suočavanju društava sa počinjenim genocidom.

Ključne riječi: Genocid nad Bošnjacima, genocid nad Tutsima, genocid u Srebrenici, suočavanje s počinjenim genocidom, suprostavljanje negiranju genocidu, negiranje genocida, oblici negiranja, Ruandska strategija promoviranja nacionalnog jedinstva i borbe protiv negiranja genocida, Komisija za nacionalno jedinstvo i pomiranje (NURC), Sistem Gačača sudova u Ruandi, Strategije Bosne i Hercegovine za procesuiranje ratnih zločina, Rezolucija UN-a o genocidu u Srebrenici, Zakon o zabrani negiranja genocida u Bosni i Hercegovini

Prof. dr. NAIMARK M. NORMAN

Stanford University, Sjedinjene Američke Države

SREBRENICA U KOMPARATIVNOJ HISTORIJI GENOCIDA

Sažetak

U ovom radu ću analizirati genocid počinjen u Srebrenici u komparativnom historijskom okviru. Prisustvovao sam desetoj godišnjici genocida nad Bošnjacima koja je 2005. godine bila obilježena u Sarajevu i Potočarima, i 2009. godine objavio članak pod naslovom "Srebrenica u historiji genocida." Fokus mog novog rada je na sljedećim aspektima: 1) pravnom suočavanju s genocidom; 2) kontinuirani problem negiranja od strane bosanskih Srba, vlade iz Beograda, Rusije, i drugih; i 3) razumijevanje historijskog fenomena genocida: u Ukrajini, Gazi i drugdje.

Ključne riječi: Genocid, sjećanje, komparativna historija, negiranje, Gaza, Ukrajina, Rusija.

Prof. dr. NDUSHABANDI ERIC

University of Rwanda, Ruanda

ISCJELJIVANJE ZAJEDNICA I DRUŠTVENA KOHEZIJA: RAZUMIJEVANJE TRANSGENERACIJSKOG PRENOSA SJEĆANJA I SJEĆANJE U POSTGENOCIDNOJ RUANDI

Sažetak

Što reći nakon genocida kada žrtve i počinitelji, asimilirani pojedinci i članovi njihovih porodica moraju nastaviti živjeti zajedno? Potpuna šutnja je nije moguća. Unutar svih društvenih grupa postoje oni koji u sebi vrište, a čiji su glasovi su ušutkani, dok drugi osjećaju potrebu izraziti svoja bolna sjećanja. U ova oba slučaja postavlja se pitanje: ko i na koji način može započeti proces i otvoriti te rane, i osigura prostor za neutralan, uzajamno konstruktivan dijalog? Kakav je to ideal dijaloga kojem se teži? Koja su to, ili bi trebala biti vodeća načela zajedničkog konsenzualnog dijaloga u kontekstu u kojem se šutnja o takozvanim osjetljivim pitanjima smatra “kulturnom normom”? Kakve kompetencije, legitimitet i pristupi su nužni za iniciranje i vođenje dijaloga u zajednici? I konačno, na temelju kojih vrijednosti možemo govoriti o društvenoj koheziji?

Sljedeća pitanja proizilaze iz teorija promjene, sjećanja i identiteta. Osnovna pretpostavka je da su zajednice sposobne za promjenu, za koju ih je potrebno osnažiti kako bi se na siguran način, kroz otvoreni dijalog i saradnju mogle nositi sa kolektivnom traumom, sjećanjima i osjećaje nepravde u postgenocidnom društvu. Pretpostavljamo da proces ozdravljenja usmjeren na jačanje društvene kohezije u kontekstu pomirenja doprinjeti izgradnji rezilijencije, posebno u periodima obilježenim društvenim napetostima i političkim i ekonomskim izazovima. Ovaj rad se temelji na emprijskom participativnom pristupu istraživanju kroz koji su prikupljeni popularni stavovi građana, i provedeni dijaloški procesi

u zajednicama, koje su odabrane na osnovu specifičnih narativa unutar ovih zajednica, kao i njihovih socijalno-političkih obilježja prije, tokom, i poslije genocida.

U tim prostorima suočavaju se individualna i kolektivna sjećanja, i propituju službeno sjećanje. Iz perspektive političkih nauka i socijalnog rada, ovaj rad se bavi politikama sjećanja, i naglašava tenzije između grupa zabilježene kroz sveobuhvatan međugeneracijski pristup iscjeljenju traume i kolektivnog sjećanja. Ovaj pristup uključuje i dijalog u zajednici, zajedničko rješavanje problema, i volonterski angažman u projektima usmjerenim na pomoć najranjivijim članovima zajednice. Na taj način, rad doprinosi razumijevanju procesa memorijalizacije u Ruandi iz obje – vertikalne i horizontalne perspektive, čime se nudi dublji uvid u dinamiku sjećanja unutar različitih razina društva, i ističe složenost ovog jedinstvenog i konkretnog konteksta.

Dr. sci. NUHANOVIĆ HASAN

Memorijalni centar Srebrenica

PUTOVANJE KROZ SJEĆANJA

Sažetak

Ovaj rad predstavlja lični i etnografski prikaz putovanja od Sarajeva, glavnog grada Bosne i Hercegovine, preko planine Romanije do Srebrenice – cestom prožetom višeslojnim iskustvima trauma, sjećanja i postgenocidne tišine. Kroz autobiografsku prizmu, autor rekonstuiira “putovanje kroz sjećanja” u kojem se osobna tuga i gubitak prepliću sa kolektivnim sjećanjima preživjelih Bošnjaka od kojih su mnogi raseljeni ili pogođeni zlodjelima počinjenim tokom rata u Bosni u Hercegovini (1992-1995). Prolaskom kroz gradove i sela duž ove relacije, rad dokumentira specifična mjesta masakra, nestanaka, i ratnih zločina – mjesta koja velikim dijelom ostaju nevidljiva ili nepriznata od strane lokalnih Srba i šire javnosti.

Oslanjajući se na teorijske uvide iz studija sjećanja, narativ ističe kako pejzaži postaju repozitoriji boli i sjećanja, te kako prešućivanje i selektivno sjećanje perpetuiraju podjele u poslijeratnoj Bosni i Hercegovni. Tako putovanje, prvobitno praktično u funkciji, postaje ritual žalovanja, otpora, i sjećanja. Rad istražuje načine na koje preživjeli navigiraju fizičkim i simboličim prostorima traume, suočavajući se sa trajnim prisustvom nedavnog rata u svakodnevnim geografijama. Konačno, rad ilustrira kako za mnoge preživjele Bošnjake sasvim obična vožnja od Sarajeva do Srebrenice postaje duboko utjelovljen politički čin rada sjećanja – gdje vrijeme postaje mjesto, a krajolici govore o izgnanim životima i odgođenoj pravdi.

Dr. sci. OMERČIĆ EDIN

Univerzitet u Sarajevu

Institut za historiju

SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA I GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Od samog početka ratnog stanja 1990. godine u Jugoslaviji, Srpska pravoslavna crkva je bila institucija koja je podržavala ciljeve srpske nacionalističke političke elite i legitimizirala ratno stanje, te je suprotno svom vjerskom poslanju početkom 1990-ih godina postala društvena institucija koja je djelovala s ciljem raspirivanja ratnog sukoba.

Kroz narative i konstrukte o ugroženosti Srba je od sredine osamdesetih godina 20. stoljeća Srpska pravoslavna crkva svojom djelatnošću sudjelovala u klasifikaciji, dehumanizaciji i polarizaciji stanovništva. Od samog početka rata sudjeluje u negiranju zločina počinjenih nad civilnim nesrpskim, nepravoslavnim stanovništvom, da bi od 1995. godine postala predvodnik u kreiranju atmosfere trijumfalizma nad žrtvama genocida.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Srpska pravoslavna crkva, genocid, klasifikacija, dehumanizacija, polarizacija, negacija, trijumfalizam

Prof. dr. OMEROVIĆ ENIS

Univerzitet u Zenici

Pravni fakultet

PRIVREMENE MJERE U PRAKSI MEĐUNARODNOG SUDA U HAGU U PREDMETIMA KRŠENJA KONVENCIJE O SPRJEČAVANJU I KAŽNJAVANJU ZLOČINA GENOCIDA

Sažetak

Prema članu 41. st. 1. Statuta Međunarodnog suda u Hagu, Sud je ovlašten da odredi, ako smatra da to postojeće okolnosti iziskuju, koje mjere za obezbjeđenje prava svake strane u sporu treba privremeno poduzeti. Tumačeći ovu odredbu Statuta, Sud je utvrdio da može odrediti privremene mjere samo ako utvrdi postojanje *prima facie* nadležnosti u meritumu nekog međudržavnog spora. Već u toj fazi postupka pred Sudom potrebno je pružiti osnovu na kojoj bi se mogla temeljiti nadležnost ovog sudskog foruma. Jednako tako, Sud ne određuje privremene mjere ukoliko se ne radi o očuvanju onoga prava koji je predmet spora u sudskom postupku. Treći uvjet koji mora biti zadovoljen jeste utvrđivanje postojanja rizika od nepopravljive štete i hitnosti. Prema praksi Suda, privremene su mjere opravdane samo ako postoji hitnost u smislu da će radnja koja šteti pravima bilo koje strane u sporu vjerojatno biti poduzeta prije donošenja konačne odluke. U radu polazimo od teze da snaga privremenih mjera ne zaustavlja već započete oružane sukobe niti činjenje zločina genocida, imajući u vidu naročito nedostatak mehanizama za prinudno izvršenje presudâ Međunarodnoga suda i vrlo zanemarivu ulogu Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija s ovim u vezi. Iako je odluka Suda o izricanju privremenih mjera pravno obavezujuća, uvijek su aktuelne rasprave o njihovoj učinkovitosti, da li države postupaju po njima i mogu li ove mjere, poput onih koje se

uobičajeno izriču u predmetima kršenja Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948., doista spriječiti odnosno zaustaviti činjenje ovog međunarodnog zločina. Znakovito je da je Sud u predmetu *Južnoafrička Republika protiv Izraela* 26. januara 2024. izrekao Izraelu mjeru da se akti genocida moraju spriječiti, dok se istovremeno uzdržao od naloga da se oružane snage ove države imaju povući s područja Gaze (Palestine) te da prestanu s vršenjem vojnih operacija, što Sud u istom predmetu nije odredio ni u drugoj odluci za izricanje privremenih mjera od 28. marta 2024., dok je potonje mjere izrekao u predmetu *Ukrajina protiv Ruske Federacije* 16. marta 2022. U radu se istražuje koliko je Sud slijedio vlastitu praksu i svoje odluke o privremenim mjerama u predmetima *Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore* (povreda Konvencije o genocidu) od 8. aprila 1993. te 13. septembra 1993., kao i u predmetu *Gambija protiv Mijanmara* od 23. januara 2020. Istraživanjem se uočava tendencija povećanja broja sudskih postupaka u pogledu povreda Konvencije o genocidu, dok paralelno opada procent postupanja po naloženim privremenim mjerama. Sudija ovoga Suda, Japanac Shigeru Oda, svojevremeno je tvrdio da će „ponavljajuće neizvršavanje presuda ili naloga Suda od stranaka neminovno narušiti dignitet Suda i proizvesti sumnju u sudsku ulogu Međunarodnog suda u međunarodnoj zajednici.“ No, Sud će zasigurno nastaviti s praksom izricanja privremenih mjera – vjerovatno radi svoje posvećenosti očuvanju i konsolidaciji međunarodnog prava te kako bi omogućio drugim međunarodnim tijelima da provode međunarodnopravna pravila i izvršavaju svoje međunarodne obaveze, neovisno o posvećenosti država da se povinuju privremenim mjerama. Ovome svjedoči ne samo recentna Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih nacija od 23. maja 2024. o Međunarodnom danu sjećanja na genocid u Srebrenici 1995., u kojoj se, *inter alia*, pozivaju sve države da u potpunosti ispunjavaju obaveze u skladu s Konvencijom o genocidu te općim običajnim međunarodnim pravom o sprječavanju i kažnjavanju genocida, već i Savjetodavno mišljenje Suda od 19. jula 2024. o *Pravnim posljedicama politika i praksi Izraela na okupiranoj palestinskoj teritoriji*, uključujući Istočni Jeruzalem, u kojem je Sud načelno potvrdio

svoje prethodno Savjetodavno mišljenje o kršenju međunarodnog prava u *Pravnim posljedicama izgradnje zida na okupiranoj palestinskoj teritoriji*, donesenog dvadeset godina ranije, 9. jula 2004.

Ključne riječi: privremene mjere, Međunarodni sud u Hagu, genocid, Ujedinjene nacije, Opća skupština, Vijeće sigurnosti

Prof. dr. SADIKOVIĆ LADA

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije

ADEKVATNOST USTAVNOG UREĐENJA BOSNE I HERCEGOVINE TRIDESET GODINA POSLIJE IZVRŠENOG GENOCIDA

Sažetak

Za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini 1992-1995. godine izvršen je drugi u Evropi presuđeni genocid. Bosna i Hercegovina je prije rata bila savremena, demokratska i pravna država koja je poštovala ljudska prava i nije imala teritorijalne pretenzije prema drugim državama. Rat je završio prvom vazdušnom intervencijom NATO-a *‘Deliberate Force’*, nakon čega je potpisan Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini (1995). Bosna i Hercegovina je u okviru Aneksa 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir dobila novi Ustav, pa se u radu postavlja pitanje, u kojoj je mjeri takvo ustavno uređenje adekvatno za državu u kojoj je izvršen genocid, te da li Ustav Bosne i Hercegovine trideset godina nakon počinjenja genocida, pruža dovoljan temelj za daljnji razvoj i napredovanje prema euroatlantskim integracijama? U radu se zaključuje, da Bosna i Hercegovina trideset godina poslije izvršenja genocida u cijelosti treba uskladiti svoj Ustav i zakonodavstvo sa odredbama Evropske konvencije o ljudskim pravima, koja je direktno primjenljiva i ima prioritet nad svakim drugim pravom (čl.II.2 Ustava).

Ključne riječi: rat, genocid, ljudska prava, demokratska i pravna država, Bosna i Hercegovina, Evropska konvencija o ljudskim pravima, euroatlantske integracije

Prof. dr. SADIQUE KIM

De Montfort University, Velika Britanija

SREBRENICA, NIKADA VIŠE NIKOME NIGDJE: PRISTUP EDUKACIJI O GENOCIDU USMJEREN NA DJELOVANJE

Sažetak

Učenje o genocidu zamišljeno je kao transformativno iskustvo koje nastoji potaknuti studente i posjetioce na preuzimanje inicijative i djelovanje umjereno na sprečavanje ponavljanja takvih i sličnih zločina u budućnosti te doprinos ostvarenju načela “Nikada više.” Glavni argument ovog rada je da u većini slučajeva obrazovni pristupi genocidu ne naglašavaju konkretne načine djelovanja prema tom cilju, već stavljaju fokus na sjećanje i komemoraciju, ili na odgojno-obrazovnu poruku. “Da se nikad ne zaboravi” kao primarni cilj. Ovaj rad istražuje iskustva posjetitelja i edukatora-vodiča u memorijalnim muzejima koji se nalaze na autentičnim mjestima masovnih zločina – Državni muzej Auschwitz-Birkenau i Memorijalni centar Srebrenica. Ovaj rad razmatra različite pedagoške pristupe, koji se zajednički mogu razumjeti kao “pedagogija svjedočanstva,” i njihov uticaj na praksu vođenja unutar ovih prostora. Pri tome ima za cilj rasvijetliti ulogu muzejskog prostora koji je više-od-reprezentativnog-prostora, naraciju i afektivnosti u takvim susretima, kao i načine na koje se studenti i posjetioci mogu osnažiti da zauzmu “aktivistički” stav. Rad se zaključuje prijedlogom primjene pristupa orijentiranog na akciju u obrazovanju o genocidu na autentičnim mjestima, odnosno “pedagogije za društvene promjene.”

Ključne riječi: genocid, obrazovanje, pedagogija, memorijalni muzeji, Srebrenica, pedagoški pristupi orijentirani na akciju, osnaživanje

Prof. dr. SHAW MARTIN

University of Sussex, Velika Britanija

**PROMJENJIVA LICA NEGIRANJA:
OD POČINJENJA GENOCIDA U BOSNI I HERCEGOVINI
DO DANAS**

Sažetak

Ovaj rad raspravlja promjenjive manifestacije Stanley Cohen-ove tri “osnovne forme negiranja” (doslovno, interpretativno i implicirano) u proteklih trideset godina, pri tom argumentirajući da su i političko rješenje, i pravni pristup i akademska rasprava o zločinima uključivali važne elemente poricanja, koji su se potom ponavljali u reakcijama na druge genocidne događaje. Rad zaključuje razmatranjem pitanja može li se, u kontekstu sve većeg prihvatanja genocida od strane vodećih svjetskih lidera, problem poricanja posmatrati kao fenomen koji se u savremenom svijetu pojavljuje u novim oblicima.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina; negiranje; etničko čišćenje; genocid; Srebrenica

Prof. dr. SIMON J. DAVID

FOSTER SOPHIE

Yale University, Sjedinjene Američke Države

POVRATAK I OSJEĆAJ PRIPADNOSTI – TRIDESETOGODIŠNJA BORBA U SREBRENICI

Sažetak

Tokom rata u Bosni i Hercegovini (1992-1995) i genocida u Bosni uništene su mnoge bošnjačke kuće, a s njima i njihov osjećaj doma. Uništenje ovih fizičkih struktura i prostora, koji nose posebne emotivne povezanosti s domom, nije tek kolateralna šteta već glavni cilj sistematske strategije bosanskih Srba i implementacija etničkog čišćenja s ciljem raseljavanja i eliminacije prisustva Bošnjaka. Istraživači Gearóid Ó Tuathail i Carl Dalhman u svom radu koriste pojam “domicid” ili “namjernu upotrebu nasilja s ciljem uništavanja posebne vrste socijalnosti: domove,” kako bi opisali ovo “namjerno ubijanje doma.” Riječ je o širem procesu koji, pored uništavanja pojedinačnih kuća, uključuje i uništavanje džamija, zajedničkih mjesta okupljanja poput domova kulture, i poznatih prostora ugodnosti i sigurnosti u Bosni i Hercegovini. Brisanjem ovih fizičkih i simboličkih prostora imali su za cilj eliminaciju kulture Bošnjaka i isključivanje iz kulture zemlje kojoj pripadaju i posljedično, gubitak njihovog osjećaja pripadnosti domovini.

Prof. dr. ŠABOTIĆ IZET

Univerzitet u Tuzli

Filozofski fakultet

GENOCID NAD BOŠNJACIMA SREBRENICE, KAO NARATIV U NASTAVNIM PLANOVIMA I PROGRAMIMA OBRAZOVNIH USTANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Historija je važna nauka, koja traga za istinom iz naše prošlosti. Historijska istina je bitna za uspostavu i normalizaciju odnosa u društvu. U Bosni i Hercegovini je od posebnog značaja historijska spoznaja vezana za našu neposrednu prošlost, onu vezanu za 90-te godine 20 vijeka. Posebno je važna spoznaja o genocidu počinjenom nad Bošnjacima Srebrenice. Historijska istina o počinjenom genocidu je potvrđena pred međunarodnim i nacionalnim sudovima, gdje su donesene presude protiv osumnjičenih za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i zločin genocida počinjen u Srebrenici i oko nje u periodu od 10. do 19. jula 1995. godine.

Jedno od ključnih pitanja vezano je za historijsku matricu na kojoj negujemo kulturu sjećanja o počinjenom genocidu nad Bošnjacima Srebrenice. Sve počinje sa obrazovnim sistemom, odnosno s pitanjem, koliko je kultura sjećanja o genocidu nad Bošnjacima Srebrenice zastupljena u nastavnim planovima i programima i udžbenicima obrazovnih ustanova u Bosni i Hercegovini. Od toga, koliko su, i na kakav način mladi ljudi upoznati sa narativom o genocidu u Srebrenici, ovisi i kultura sjećanja o istom. Analizirajući kurikulare osnovnih, srednjih te silabuse visokoobrazovnih ustanova u Bosni i Hercegovini, došlo se do spoznaje da je narativ o genocidu u Srebrenici u nastavnim planovima i programima, ili značajno reduciran ili potpuno potisnut. U nastavnim

planovima u obrazovnim ustanovama u manjem bh entitetu rs, narativ o genocidu u Srebrenici, ne samo da je potisnut, već je nehistorično tretiran, s ciljem da se stvori potpuno drugačija slika o genocidu nad Bošnjacima Srebrenice od one objektivne. U kurikulumima sa hrvatskom većinom u F BiH, genocid u Srebrenici je zastupljen kroz reduciranu nastavnu formu, bez posebnih nastavnih jedinica o istom. U kurukulima u školama u kantonima sa bošnjačkom većinom, narativ o genocidu u Srebrenici, je nakon dopune istih od prije nekoliko godina adekvatnije zastupljen. Naime, na području kantona Sarajevo, Tuzlanskog kantona, Zeničko-dobojskog, Unsko-sanskog, Podrinjskog, te u školama s bošnjačkom većinom u Srednjobosanskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu, naknadno je izvršena dopuna Nastavnog plana historije, kojim su posebno planirane nastavne jedinice koje se odnose na genocid počinjenom nad Bošnjacima Srebrenice. Za ove nastavne jedinice na području Tuzlanskog kantona i Kantona Sarajevo urađeni su posebni dodaci udžbenika za 9. razred osnovne škole. Navedeni dodaci se koriste i u drugim kantonima s bošnjačkom većinom. U srednjim školama u kurukulima u manejm bosanskohercegovačkm entitetu rs, kao i u osnovnim školama, genocid nad Bošnjacima Srebrenice je nepotpuno i nehistorično tretiran. U Fedraciji BiH, u kantonima/županijama sa hrvatskom većinom o genocidu počinjenom u Srebrenici nad Bošnjacima se u srednjim školama samo sporadično, uzgredno govori. Nešto značajnije, ali ne i dovoljno su zastupljeni sadržaji o genocidu nad Bošnjacima Srebrenice u nastavnim planovima srednjih škola u kantonima s bošnjačkom većinom. Kada je visoko obrazovanje u pitanju, evidentna je reduciranost narativa o genocidu počinjenom nad Bošnjacima Sreberenice. Izuzev Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli i Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli, gdje se kroz predmete **Historija genocida** i **Sociologija genocida** direktno tretira tematika genocida počinjenog nad Bošnjacima Srebrenice, na drugim visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini, ova tematika nije značajnije zastupljena.

Analizirajući kurikulume, dolazimo do zaključka, da narativ o genocidu u Srebrenici nije adekvatno zastupljen u obrazovnom sistemu u bosni i Hercegovini. Učenici i studenti nisu u prilici da na istovjetan

i objektivan način spoznaju historijske činjenice vezane za genocid nad Bošnjacima Srebrenice.

Danas svjedočimo snažnom nastojanju negiranja genocida od strane snaga koje su počinile, ili u čije ime je počinjen genocid, pri čemu se svjesno zanemaruju glavni principi historijske nauke. Riječ je o organiziranom pokušaju stvaranja nove historiografije koja nije zasnovana na naučnim metodama i načelima. Cilj je, da se po svaku cijenu negiranjem genocida, ostavi naslijeđe novim generacijama koje je oprečno historijskoj istini. Imajući navedeno u vidu, od izuzetne je važnosti da genocid u Srebrenici, kao i drugi zločini počinjeni u ratu protiv Bosne i Hercegovine budu adekvatno zastupljeni i objektivno predstavljeni u školskim kurikulumima na svim razinama, od osnovnog do visokog obrazovanja.

Neophodno je da odgovornim djelovanjem u obrazovnom sistemu, a kroz nastavne planove i udžbeničke sadržaje, gradimo trajno pamćenje koje na historičan način stvara objektivnu sliku o genocidu nad Bošnjacima Srebrenice, kao najvećem zločinu na tlu Evrope nakon Drugog svjetskog rata. Takav narativ zasnovan na historijskoj istini može biti od velike pomoći našoj borbi protiv zaborava, ali i pomirenju i bržem ozdravljenju bosanskohercegovačkog društva.

Prof. dr. THERIAULT HENRY

Worcester State University, Sjedinjene Američke Države

ŠTA JE GENOCID? POTREBA PRIZNANJA POTPUNOG GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA OD 1992 – 1995.

Sažetak

Presuda o genocidu u vezi sa masakrom počinjenim u Srebrenici 1995. godine je od velike važnosti. Obrazloženje odluke bilo je inovativno i ključno za razrješavanje pravnih rasprava o tome koji dio grupe mora biti meta kako bi se „djelimično“ uništenje uklopilo u pravnu definiciju genocida. Štaviše, užasni genocidni masakr nad muškarcima i dječacima u Srebrenici zahtijeva posebnu pažnju u okviru šireg pokušaja uništenja Bošnjaka. Istovremeno, ograničavanje saznanja i dokaza o genocidu samo na ovaj masakr, a ne i na kumulativno nasilje koje su počinili bosanski Srbi kao i Republika Srbija protiv Bošnjaka kao sveobuhvatan genocid, ima tendenciju isključivanja drugih užasnih elemenata ukupnog nasilja počinjenog nad Bošnjacima. Masovna silovanja, logori za silovanje, genocidne prisilne trudnoće, koncentracioni i logori smrti, kao i druga ubistva i masakri nosili su genocidnu namjeru masakra počinjenog u Srebrenici i svi su doprinijeli pokušaju uništenja Bošnjaka u njihovoj domovini. Dodatno, ograničavanje ovog nalaza može pomoći negatorima u njihovim nastojanjima da umanje ili negiraju višegodišnji genocid nad Bošnjacima. Političko, obrazovno i pravno priznanje punog genocida nad Bošnjacima ubuduće je, i etički i praktično neophodno: samo kroz iskrenu karakterizaciju počinjenog nasilja može se opravdati potreba za zaštitom Bošnjaka od ponovnog nasilja danas, kao i potreba za potpunim procesom krivične pravde za grupu počinilaca zločina, uključujući i potrebu za značajnijim društvenim rehabilitacijskim procesom za šire društvo u Srbiji i zajednice Srba u Bosni i Hercegovini.

Prof. dr. TOTTEN SAMUEL

University of Arkansas, Sjedinjene Američke Države

DA LI JE MEĐUNARODNA ZAJEDNICA NEŠTO NAUČILA IZ TRAGEDIJE U SREBRENICI?

Sažetak

Da li je međunarodna zajednica nešto naučila iz tragedije u Srebrenici? Je li bila proaktivna u prepoznavanju opasnosti i ranoj reakciji u situacijama koje ukazuju na potencijalni genocid? Ako jeste, na koji način? Ako nije, zašto nije? Kako bi odgovorili na ova pitanja, ovaj rad istražuje genocide koji su počinjeni u posljednjih trideset godina.

Ključne riječi: Srebrenica; neuspjeh međunarodne zajednice u prevenciji genocida; polovični pokušaji; UNCG; odgovornost za zaštitu; realpolitika; akcije govore više od riječi; nedostatak političke volje, i nedostatak brige; Sudam; Južni Sudan; Ukraina; Izrael (Gaza); Mijanmar (Rohinje); Kina (Ujguri); Sjeverni Irak (Jazidi)

Prof. dr. TURČALO SEAD

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet političkih nauka

KONSTRUKCIJA NARATIVA I INSTITUCIONALIZACIJA NEGIRANJA GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA U I OKO SREBRENICE

Sažetak

Ovaj rad analizira diskurzivne i institucionalne mehanizme negiranja genocida nad Bošnjacima u i oko Srebrenici jula 1995. godine. Iako su Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju i Međunarodni sud pravde ovaj zločin pravosnažno okvalificirali kao genocid, negiranje ne samo da opstaje, već se razvija u oblik duboko ukorijenjenog institucionalnog obrasca u entitetu Republika Srpska u Bosni i Hercegovini i Srbiji. Polazeći od teorijskog okvira epistemološke nepravde Melanie Altanian, psihološke analize poricanja Stevena Bauma i metodološkog pristupa Linde Melvern u proučavanju postgenocidnog revizionizma, ovaj rad tretira negiranje ne kao sporadičnu devijaciju, već kao koordiniran oblik postgenocidnog nasilja.

Rad mapira ključne strategije negiranja, od preusmjeravanja krivice i relativizacije žrtava do teorija zavjere, pseudonaučnih izvještaja i političkog instrumentaliziranja kolektivne memorije te pokazuje kako političke institucije, državne i entitetske komisije, provladini mediji i određeni akademski krugovi aktivno doprinose eroziji sudski utvrđenih činjenica. Empirijski materijal uključuje presude, političke dokumente, medijske sadržaje i nastavne programe, a analizira se kako ti elementi proizvode epistemičko nasilje nad žrtvama i podrivaju temelje tranzicijske pravde.

Ovaj rad doprinosi teorijskom razumijevanju negiranja genocida kao sistemskog oblika postkonfliktnog nasilja i njegove uloge u proizvodnji dugotrajnog moralnog poremećaja u društvima pogođenim masovnim zločinima.

Ključne riječi: negiranje genocida, Srebrenica, epistemološka nepravda, tranzicijska pravda, politika sjećanja, institucionalni revizionizam

M.A. UBALDO RAFIKI

George Mason University, Sjedinjene Američke Države

FOTOGRAFIJA KAO SVJEDOČANSTVO, KAO SVJEDOK, PRIČA I SJEĆANJE

Sažetak

Fotografiranje genocida je dužnost, traganje za pravdom. Fotografiranje bola i patnje nakon genocida je transgresija. Ali neke transgresije su vježbe egzistencije. Fotografiju koju ovdje vidite, i druge fotografije napravio sam 2005. godine tokom obilježavanja desetogodišnjice genocida u Srebrenici i komemoracije žrtava genocida u Srebrenici. Tada je genocid bio star deset godina. Sada je genocid star trideset godina.

Razlika između deset i trideset gotovo je nevidjiva za one koji su preživjeli genocid. Oni se sjećaju genocida kao da se desio juče. A opet, to je vječnost ispunjena patnjom, sjećanjem, nadom, obnavljanjem, i življenjem. I to sve odjednom. Sve što preživjeli rade nakon genocida sadržano je u jednoj riječi – *sjećanje*. Svaki zalazak i izlazak sunca, svako novo godišnje doba donosi neko sjećanje na žrtve, i podsjećaju na potrebu da se nastavi dalje i živi bolji život u njihovo ime.

U tom procesu, dok preživjeli pokušavaju ponovo osmisliti svoje živote, fotografija ne služi samo da zamrzne dijelove tog putovanja u snimke trenutaka koje će isprintati i uokviriti. Fotografija postaje sredstvo za borbu protiv zaborava i negiranja. Fotograf iza kamere postaje svjedok bola i patnje preživjelih, koji se oporavljaju od iskustva genocida i bore za sjećanje na žrtve. Fotograf koji ostaje duže ili se često vraća tako postaje *pripovjedač-prijatelj*, jer njegov rad postaje sastavni dio priče o rezilijentnosti preživjelih. Na taj način fotografije postaju *živi instrumenti sjećanja*.

Kada ovog ljeta dođem u Sarajevo i u Srebrenicu, doći ću da kažem da su mene moje fotografske transgresije iz 2005. godine učinile svjedokom, pripovjedačem-prijateljem, a moje fotografije instrumentom sjećanja. Pridružit ću se vama i ostalim preživjelim u zajedničkom radu sjećanja i u premošćivanju prakse i teorije kako bi se borili protiv negiranja genocida. Dok moj rad obuhvaća skoro sve teme ove konferencije, ja koristim fotografiju da direktno propitujem “ulogu umjetnosti i kulture u očuvanju sjećanja.”

Ključne riječi: Fotografija, svjedok, preživjeli, pripovjedač-prijatelj, instrumenti sjećanja

Prof. dr. URAZ ONUR

Hacettepe University, Republika Türkiye

UTVRĐIVANJE ODGOVORNOSTI DRŽAVE ZA GENOCID U MEĐUNARODNOM PRAVU - POUKE IZ SREBRENICE I SAVREMENI IZAZOVI

Sažetak

Pitanje odgovornosti države za genocid ostaje jedno od najkompleksnijih područja međunarodnog prava. Presuda Međunarodnog suda pravde iz 2007. godine u slučaju Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore predstavljala je prelomni slučaj u pogledu utvrđivanja odgovornosti države za genocid, ali je istovremeno razotkrila značajna pravna i politička ograničenja u pozivanju država na odgovornost. Iako je Sud potvrdio da je počinjen genocid u Srebrenici, nije utvrdio direktnu odgovornost Srbije, već je presudio da Srbija nije spriječila genocid niti je sarađivala sa Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Ova odluka postavila je presedan, ali je i izazvala zabrinutost u vezi s pragom potrebnim za dokazivanje odgovornosti države, ulogom koncepta opće obaveze država da djeluju s dužnom pažnjom, kao i ulogom međunarodne zajednice u provedbi odgovornosti.

Ovaj rad ispituje da li su pravne i političke lekcije iz Srebrenice uticale na savremene slučajeve u vezi s genocidom, posebno u svjetlu aktuelnih postupaka pred Međunarodnim sudom pravde (ICJ), kao što je slučaj *Južna Afrika vs. Izrael*. Analizira kako se ti slučajevi upoređuju sa Srebrenicom u pogledu pravnih argumenata, dokaznih izazova i evoluirajuće uloge međunarodnih sudova u pripisivanju odgovornosti državama. Kroz analizu prošlih i sadašnjih pravnih okvira, rad ocjenjuje da li je međunarodni pravni sistem razvio efikasnije mehanizme za rješavanje državne odgovornosti za genocid ili se i dalje suočava sa istim strukturnim i dokaznim preprekama. Cilj ove studije je doprinjeti

savremenoj raspravi o ulozi međunarodnog prava u prevenciji i odgovoru na genocid, propitujući da li su postojeći pravni mehanizmi dovoljni, ili zahtijevaju značajnu reformu kako bi se osigurala značajna odgovornost.

Ključne riječi: Konvencija o genocidu, odgovornost države, Međunarodni sud pravde, Srebrenica, prevencija genocida

Prof. dr. VALENTINO A. BENJAMIN

Darhmouth College, Sjedinjene Američke Države

LEKCIJE IZ SREBRENICE

Sažetak

Kakve lekcije svijet može naučiti iz genocida koji se desio u Srebrenici u julu 1995. godine? Ovaj rad istražuje lekcije odnosno pouke kroz fokus na četiri glavna aspekta. Prvo analiziram pouke koje se mogu izvući o temeljnim uzrocima i neposrednim okidačima masovnih ubistava i ratnih zločina u drugim kontekstima. Zatim raspravljam o saznanjima koja se odnose na rano upozoravanje na mogućnost masovnih zločina u povezanim sukobima. Treći aspekt koji razmatram odnosi se na pouke o ulozi vanjske intervencije u zaustavljanju ili sprečavanju masovnih zločina i zaštiti potencijalnih žrtava. U fokusu završne diskusije su pouke vezane za izgradju mira i pomirenje u postkonfliktim društvima.

Ključne riječi: Srebrenica, lekcije, pouke, masovna ubistva, genocid, upozorenje, intervencija, mir i pomirenje

Prof. dr. WENTHOLT NIKÉ

University of Humanistic Studies, Nizozemska

**OD APOLOGETSKOG PORICANJA DO PORICANJA
IZVINJENJA: NIZOZEMSKO (NE)PRIZNAVANJE GENOCIDA
POČINJENOG U SREBRENICI KAO ZAJEDNIČKE
BOSANSKOHERCEGOVAČKE-NIZOZEMSKJE HISTORIJE**

Sažetak

U posljednjih trideset godina zabilježeni su brojni pokušaji priznanja političke odgovornosti Nizozemske u vezi s genocidom u Srebrenici. Ovaj rad polazi od zapažanja da su ti pokušaji tek djelimično, minimalno rezultirali priznanjem. U svom zajedničkom, nedavno objavljenom naučnom članku, Alma Mustafić i autorica ovog rada (2025.) tvrde da nizozemska politika i društvo nisu iskoristili pruženu priliku, kada su brojni građanski sudski postupci rezultirali uvrđivanjem odgovornosti Nizozemske za ubistvo više od 350 Bošnjaka. Ovaj rad istražuje razloge ovog propusta. U istraživanju koristi teorijski okvir transformativne pravde i priznanja (Gready i Robins 2014; Fraser 1995), kao i koncept rezonancije (Rosa 2018) koji se koristi u projektu *Dialogics of Justice*. Ovaj teorijski okvir primjenjen je u analizi nizozemskih parlamentarnih rasprava, izvinjenju upućenom veteranima nizozemskog bataljona poznatog kao Dutchbat, i još uvijek neispunjenog obećanja o podizanju spomenika za Srebrenicu u Hagu. Glavni argument u ovom radu je da je priznanje koje je nizozemska država 'dala' variralo od poricanja do afirmativnog priznanja. Međutim, ovo priznanje nikada nije doseglo ono što se može nazvati transformativnim priznanjem, a to se odnosi na priznanje kojim se mijenjaju postojeći odnosi moći, i svim stranama se omogućuje da zauzmu ravnopravne položaje. U zaključnom dijelu, rad izlaže moguće implikacije izostanka takvog transformativnog priznanja.

Ovo uključuje i razmatranje šireg pitanja međunarodne odgovornosti za genocid u Srebrenici i njegovu komemoraciju. Dodatno, pouke iz Srebrenice će biti povezane sa drugim oblicima institucionalne nepravde od strane Ministarstva odbrane Nizozemske, uključujući i ubistva civila u iračkom gradu Hawija.

